

EXCURSIÓ

À

SANT MIQUEL DEL FAY Y CALDAS DE MONTBUY.

13, 14 y 15 ABRIL 1879.

Los dias 13, 14 y 15 del corrent Abril verificaren los asociats Srs. Farnés, Ferrer, Barallat, Balaguer (Jaume) y 'ls infrascrits una excursió al pintoresch lloch de Sant Miquel del Fay, passant abans per Centellas y després per Caldas de Montbuy.

Sortits de Barcelona en lo primer tren de Vich del dia 13, arribárem á Centellas á cosa de las nou del matí, després d' haver contemplat, alguns dels excursionistas per primera volta, los interessants paisatges que ofereix lo *Congost* al atravessar-lo ab lo camí de ferro que serpenteja ardit per una de sas vessants. En aquell poble, situat sobre un replá que forma la vessant, vegérem, si be lleugerament per no requerir més sa poca importancia, la gran casa senyorial dels Comtes de Centellas, edifici quadrat y reconstruit sens duple en lo sigle xvii, com se mostra per

los detalls de sa portalada de pedra, surmontada d' un gran escut ab caragolats lambrequins. Al dirigirnos al hostal pera esmorsar, atravessàrem un portal, que era abans exterior en la muralla y está avuy á l' interior de la vila. No deixa de tenir caràcter, puix s' obra en un edifici ó torre-que fou arrunada durant la última guerra civil, y ostenta damunt del arch un gros escut y una típica finestra gòtica de dos lòbuls de la última época. Al sortir del portal s' exten davant una plassa, en la qual comensa un bonich passeig, vorejat de remorós torrent, y ostentant una creu de pedra d' un gòtich que tira á barroch per ésser de las darrerías del estil. Al enfront del portal s' alsa una capella que no poguérem visitar per dintre, mes qual fatxada es originalíssima, sense tenir res d' artística. Consisteix senzillament en un mur de bona pedra de fil, en lo qual hi ha una porta quadrada ab pilastras y timpan de gust plate-resch; á abdós costats hi ha duas finestras en sagetia (lo que fa suposar tal volta la existencia d' una construcció románica anterior) y acaba ab un fris format per nitxos simulats principals y altres de concéntrichs. Damunt s' alsan tres montants ó pilastras coronadas per un timpan com lo de la portalada, lo qual constitueix un petit campanar. Desde Centellas, tiràrem dret al camí de Sant Miquel que voreja 'l peu de las darrerías y mes enlayradas estribacions de la vessant meridional del Congost. Lo paisatge es primerament obert, puix se veu á un costat la fonda gola d' aquella riera, y al lluny las blavencas montanyas límit occidental de la plana de Vich. A mida que anavam caminant, anava presentantsens mes imponent lo castell de Centellas, situat á cosa d' una hora de la vila. Las runas d' aqueixa històrica fortalesa extenen avuy sa llambregada

d' àguila per aquells bells horitzonts, sentadas en un turó que s' avansa de la ratlla general de las estribacions, separat d' ella per una vall, simulant una veritable sella de cavalc, sobre la qual s' asseu lo castell que sembla de lluny inaccessible. Conserva en un de sos costats un mur enmar-telat; en l' extrem queda encara dret un àngul, y en la banda de la montanya s' hi vehuen pochs restos de las habitacions d' esta casa senyorial.

Desde 'l peu del castell va internantse 'l camí per entre 'ls boscatges de la vora d' un xaragall fins á remontar lo comensament d' aquest, en mitj d' una pineda, desde ahont se surt ja á la vessant posterior del Congost. Agafant prest per la vorera del torrent del *Rossinyol* encaixonada entre alterosos cimals, y seguintlo en sentit de son curs, s' admira lo feréstech del paisatge cubert de bosquina entre la qual trahuen son cap los esmolats cantells de cendrosas rocas, y quina soletat sols interrompen los monótons sons de las esquellas dels remats que per allí pasturan. Es tant inclinat lo llit del *Rossinyol*, que abans d' arribar á Sant Miquel, s' hi forman ja dos salts molt notables, presentant lo primer una pendent en sentit convex y 'l segon cóncavo, á manera d' esfereidora bauma, ahont retrunyen com escopetadas las pedras que desde sas talladas voras s' hi tiran. Oh! qué bell deu ésser l' espectacle d' aqueixas duas cascates en dias de tempesta, al esllavissarse l' aigua rebenta per lo primer salt, destriant per los cayres de la roca sas platejadas cintas, feridas á intervals per la llum del llampech; y al caure en lo segon en una sola y espantosa mànega al fons de la bauma ab estrépit aterrador que ha de retentir per las golas d' aquellas foudaladas! Com mes aprop de Sant Miquel, lo *Rossinyol* passa mes

encaixonat en giravolts que acaban de fer mes feréstech lo paisatge, fins que de sobte al tombar un d' aquells, s' obra per los costats la conca del torrent, formant com un circle inmens tancat al davant per una veritable muralla de rocas, darrera las quals se veu desaparéixer, al caure de son extrem mes enlayrat, la cascata de Sant Miquel. Desde alli s' endevina ja 'l panorama que ha de desenvol·lar-se al travessar la muralla de rocas oberta per la ma del home: es aquell lloch com lo preludi de la grandiosa sinfonia que la naturalesa entona á son Criador.

Després de passar un rústech pont de pedra, s' atravessa la espadada roca per una estreta obertura feta en 1592, que forma un portalet, damunt lo qual hi ha una inscripció y un escut del ardiaca de Girona, prior del Monastir, esculpit tot per Jeroni Mauri, artista barceloní en 1790. Al sortir d' aquesta estreta gola de pedra, se desplega á la dreta la per demés encisanta vista dels saltants, la capella y la casa de Sant Miquel. La mirada sorpresa 's passeja per aquell grandios anfiteatre que te en un costat la cascata. Se despren aquesta del cim del single ab incessant remor, formant tres salts de 42 á 50 metres d' elevació cada un, fins á parar al torrent; al fons la casa-hosteria, antich monastir de Sant Miquel, de gòtica construcció, compenjada per poder sobrenatural á mitja alsaria del single; y á la altre banda masses de roca que semblan volguer desprendre's de sa base pera xafarla, acaban de donar al conjunt un tó de selvatge poesia.

Després d' haver contemplat los excursionistas tant bell espectacle, nos dirigirem á dita casa pera reposar de la llarga caminata y comensar nostras investigacions. Com es de suposar, la primera visita fou per la cascata y sos

encontórns, que forma una galeria y covas, altra d' ellas ab un silenciós llach, plenas d' estalactitas. Llarch rato passárem en lo natural balcó de roca que forma la cavitat ó bauma de dessota del primer saltant d' aigua, contemplant com aquesta, á la manera d' interminable troca de caragolats flochs, se desprenia de la roca superior pera cáure en lo bassal que sa potentia forsa ha obert sobre la inferior y que avuy té un fons, segons nos digueren, d' uns 40 pams. D' alli passárem á visitar las covas, una d' ellas ab la ajuda d' una atxa, y la ermita de Sant Martí, petita iglesia bizantina que no té de notable sino un quadro al oli de dit Sant y 'l recort tradicional de haver sigut la primera iglesia de la comarca. La capella de Sant Miquel s' obra en la cavitat de la roca, á uns quants passos de la casa davant d' una especie de galeria oberta en ella, en quals archs hi ha 'l campanar y á son entorn 6 tombas. Forma aquesta capella un quadrat de regulars dimensions, si be baix de sostre, constituit per la meteixa pedra tallada horizontalment. S' hi entra per una senzilla porta románica flanquejada de duas curtas columnas ab capitells de grans fullas toscament esculpturadas. En lo costat fronter á la porta hi ha uns quants altars, y al fons, darre un reixat de fusta, hi ha l' altar major colocat davall d' una especie d' ábside sostingut per set pilars de pedra en semicírcul, deixant un petit deambulatori que dona volta al altar. Te aquest la particularitat d' estar disposat de modo que s' hi poden dir quatre missas al hora. Tot l' aspecte interior de la iglesia es lo d' una d' aqueixas ermitas barrocas del sigle passat que tant comunas son en nostra terra, mes alguns detalls revelan al exterior que sota aquella capa de pintura y ornaments sobreposats hi ha la

primitiva iglesia bastida, segons se deduïeix d' importants documents, al finir del segle x.

Entre aquestos detalls figuren principalment duas lápidas: la una del segle xi, encara que ja es publicada, no deixa de ser notable la sua reproducció per son valor històrich y literari. Es la sepulcral de Guillem Berenguer, qui creu era lo Comte d' Ausona, fill del de Barcelona Berenguer Ramon I y de sa muller Guilia. Diu aixís:

✠ HIC WIELME IACES PARIS ALTER ET ALTER ACHILES
NON IMPAR SPETIE NON PROBITATE MINOR
TE TUA NOBILITAS PROBITAS TUA GLORIA FORMA
INVIDIOSA TUOS SUSTULIT ANTE DIES
G* (ergo) DEC (et) TUMULO PIA SOLVERE VOTA SEPULTO
O JUVENES QUORUM GLORIA LAUSQUE FUI

La segona es també sepulcral, mes d' un monjo del Monastir. Sembla del segle xiv. Diu:

IC IACET FRATER ANDREAS DE ARBICU
MONECUS VIVS DOMUS ROGO VOS ORETIS PR

OEO.

En un dels altars que hi ha dins l' ábside del presbiteri, es d' admirar la imatge d' alabastre de la Mare de Déu, pertanyent, segons se deixa compendre per sos detalls, á la primera época del goticisme. Está sentada en un tamboret tenint á son Fill sobre la falda esquerra, y á la ma dreta la bola del mon. Va coronada y presenta una notabilissima perfecció en son perfil y també especialment en l' execució del ropatge que du cenyit ab corretja y en lo qual s' hi vehuen encara mitj esborradas las dauraduras de cenefas

y flors, essent en conjunt molt d' alabar lo sentiment estè-tich que en sa concepció domina. També pot observar-se, en lo meteix altar, un Sant Miquel de fusta ben tallada, ab armadura del sigle xvi, que era lo qui estava en l' altar major, y sobre 'l qual una piadosa tradició ha embellit lo fet de sa miraculosa troballa en una cova, que hi ha á ma dreta de la entrada y davall meteix del predit altar major de la capella.

Te aquesta iglesia la particularitat de que tots los altars de la part del Evangeli no están arrimats á la paret, sino separats d' élla cosa de dos pams; lo qual obeheix á que la paret aquella pertany á la diòcessis de Vich, y pera que puguin entrar dintre la jurisdicció episcopal de Barcelona, cal observar tal separació.

Vinguda la nit nos retirárem á la casa de Sant Miquel pera sopar en agradosa companyia en la gran sala refetor, per qual finestral, que parteixen duas delicadas columnetas, nos entrava 'l fons remor de la cascata que pujava d' allá de la altre part del abim, barrejada ab l' espetech de la pluja batent sobre las rocas. La casa que 'ns aixaplugá te habitacions molt grandiosas, en una de las quals dormirem ben amples tots los expedicionaris. Una escala conduheix als dos pisos superiors, d' un treball admirable y de raríssima construcció, puix se sosté robusta sens estrep en sa part superior.

Al matí següent, plujós y emboyrat encar lo temps, sortirem de Sant Miquel per la dressera, travessant darrera volta per aquells passadissos roquers plens de degotalls y de molsosa herba y per davall la cascata, que augmentada ab la pluja de la nit, causava encara mes sorprenent impressió que 'l dia anterior; allí nostre entussiasme esclatá en

crits d'admiració envers esta maravella de nostra patria, no tan estimada com se mereix, y 'ns despedirem d'aquells poétichs llochs ab ardents viscas á Catalunya y á la ASSOCIACIÓ.

Com si las fadas que la llegenda ha colocat en tanta abundó per aquells recóns de montanya, haguessen volgut presentarnos totas las bellesas naturals que élls poden oferir; á nostre retorn los paisatges anavan succehintse cada volta ab mes atractiu encis. Lo viarany passa á mitjana altura de la vessant dreta de la vall, mes com aquesta vessant es d'una elevació esfereidora, la perspectiva que desde éll se gosa es extensíssima. Quant nosaltres lo passárem la pluja havia cessat, mes las boyras enmantellavan encara las montanyas semblant á espessas fumaredas: al atravessar lo continuat boscatge per hont aquéll discorra, la frescor del ayre 'ns delitava y nostras robas fuetejadas per las ramas, quedavan ruixadas ab una munió de perlas. Al fons devallava 'l torrent vorejant las feixas que presentavan sos variats matisos de tons forts que l'aigua havia rentat. Allí anavam veyent las masias escampadas per los replechs del terror: mes enllá Riells y Bigas se mostravan senzills y poétichs. Anavam caminant, y á cada revol de la montanya nos semblava estar mes enlayrats. L'horizont s'extenia, y sobre nosaltres muntavan encar los espadats singles que presentavan de tant en tant feréstegas golas, ahont lo boscatge se veyia mes atapahit. La vall que anavam seguint forma un ángul recte, dirigintse envers ponent fins á trobar lo poble de Sant Feliu de Codinas ó del Pinyó que 's recolza en la pendent, que la tanca per aquell cantó y qual mes enlayrat cim al es lo Farell.

Lo poble de Sant Feliu, mes industrial que agrícola, te

algunes bones fàbriques de teixits y presenta en general un aspecte de comoditat y benestar. Lo terror de sos encontorns està plantat de sembradura, hortalissas y bones oliveras. A Sant Feliu forem acullits d' una manera molt galant per la familia de nostre company de viatge y consoci D. Sebastià Farnés, la qual, ab excés d' atenció, nos invità á sa taula, de la que feu finament los honors, la simpática senyoreta de la casa D.ª Herminia Farnés. A las postres no poguérem menys d' expressar en sentits brindis nostre agraïment per tants delicats obsequis.

Desde Sant Feliu nos dirigirem desseguida á Caldas de Montbuy (deturantnos abans d' entrarhi en la famosa ermita de N.^a S.^a del Remey) per la ben conservada carretera provincial que hi conduheix, y que va baixant paral·lament á una vall de frondosa vegetació, ahont las vinyas y 'ls arbres fruyters de tota mena, fan de molt bon veure, especialment en aqueixa época del any.

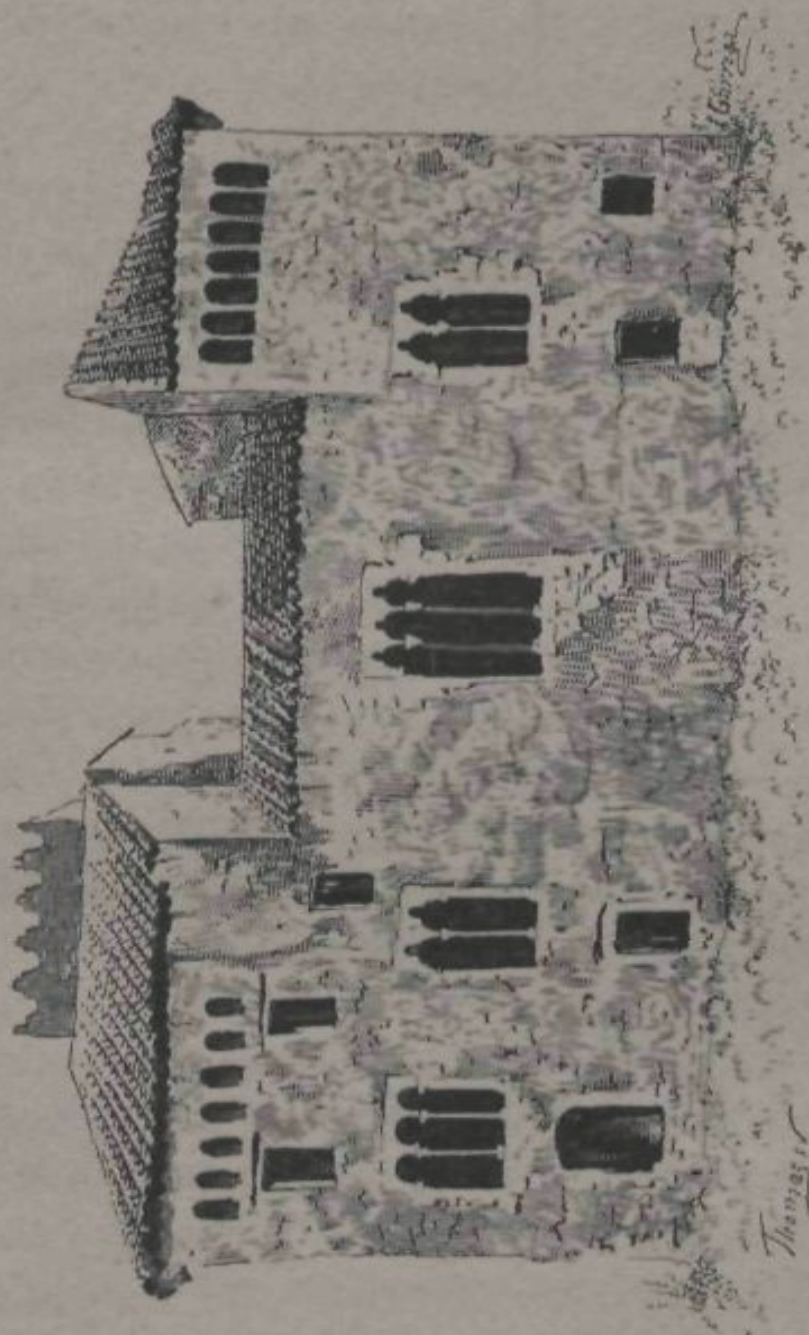
Encar que tots los excursionistas no poguérem estar igualment á Caldas, ja que la major part tinguerem de partir lo meteix dia, foren ben aprofitadas las horas que allí permanesquerem y ben completats, lo dia següent, nostres travalls per los Srs. Barallat y Farnés.

Aixis que arribarem á Caldas, que fou á mitj dia, nos dirigirem al magnífich establiment d' aigües termals de *casa Rius*, ahont forem falaguerament rebuts per nostre soci delegat D. Alfons M.ª Solá. Després d' haver recorregut tan important casa ab sas espayosas dependencias y banys, visitarem lo pont d' un sol arch que ha construït lo propietari sobre 'l torrent que hi ha darrera l' edifici, pera conduhir al parch que s' ha comensat á plantar á la altre banda y que será un motiu de esbarjo pera 'ls

banyistas. Desde 'l centre del pont se contemplan ben bé los restos de murallas romanas que circundavan la vila, y lo pont d' aquella meteixa época que s' alsa una mica mes amunt del nou.

Visitàrem la iglesia parroquial d' una sola y altíssima nau, d' arquitectura gòtica, si be ja decadent per presentar desproporcionats la curtedat de la fletxa de la volta ab la gran elevació de las parets laterals. Donàrem una mirada al altar major tant barrocamment enfarfagat, que sos detalls semblan de lluny, mes que armónicas líneas escultóricas, capritxosas excrecencias de la fusta. Passàrem á veure la imatge bizantina del Sant Crist, nomenat la *Santa Magestat*, ja admirada per nostres arqueólechs. Se presenta lo Crist vestit ab la túnica de plechs regulars en sentit vertical. En son cap mostra una corona imperial superposada modernament y una barba partida, rullada: tota la túnica y la creu plena de pinturas, quals vius colors han desaparegut en part, pel mal acert que s' ha tingut en nostres temps de donar una capa de vernís á la imatge. A sa simple vista pot fácilmente compendre una persona mitjanament instruida, que es obra del art oriental y genuinament bizantina de la baixa edat. Es probable la portessen aquí alguns fugitius de Bizanci quan la invasió dels Turchs. Res mes te la iglesia de notable, com no sia la fatxada de molt bon gust, dintre del estil plateresch á que pertany. Consisteix senzillament en una portada flanquejada per columnas salomónicas per ahont s' entortolligan brancas de cep, d' una execució inmillorable, las que sostenen un arch trencat, sobre 'l qual se veu un nítxo sens imatge, terminant ab l' escut d' armas de la vila. Presenta lo restant de la paret de fatxada la pedra crua sens cap ornament, lo

que fa destacar mes la portalada. En la paret exterior del temple de la part de la Epístola s' hi vehuen empotradas varias lápidas romanas, que no mencioném per esser ja publicadas.

CALDAS.—FACIADA DE LA CASA DE RUPIT.

Dibuix de D. F. Garriga, d' un croquis de D. A. Solá.

Visitárem també la casa senyorial de *Rupit*, avuy arrunada y propietat del Duch de Híjar, que te exquisits finestrals; la antiga casa *Vallgornera*, també arrunada y pro-

pietat del Príncep de Nicemi, de Nápols, en qual pati, de mitjans del segle XVII, s'hi veu encara una ben treballada escala de pedra y diferents escuts que surmontan las fines-tras; la *barriada de la Sinanoga*; la capella de Sta. Susagna, que fou la primitiva iglesia parroquial; un torreó antich que serveix de presó, y la *Font del Lleó*.

A las quatre sortirem la major part dels excursionistas cap á Mollet á fi de retornar á Barcelona, quedantse á Caldas los Srs. Barallat y Farnés pera ultimar alguns treballs pendants.

Un dels tants era obtenir noves exactes sobre lo descobriment d' un mur antich en la carretera en construcció de dita vila á Granollers, qual nova s' havia posat en coneixement de la Junta Directiva de la Associació, pocs dias abans de la excursió. Lo resultat de las investigacions fou l' haver tingut una entrevista ab lo capatás de las obras de la carretera, qui manifestá que, en efecte, sis mesos enrera, ab motiu d' haverse de construir un pont pera dita carretera sobre la riera de Tenas, á una hora llarga de Caldas, s' havian fet excavacions á la fondaria de 20 pams, haventse trobat un mur de 5 pams d' alsada, 15 d' amplaria y 25 ó 30 de llargada, compost de grosses pedras y de petites en las conjunturas y solidat ab argamassa molt bona. Que dit mur, fent nosa pera la construcció del pont, se destruí á barrinadas; sens que cregués lo capatás fos molta importancia, ja que encara que éll no tenia coneixements arqueològichs, havia presidit y ordenat la destrucció l' Enginyer de la Provincia, persona competent. Que creya seria un mur pera deturar en temps molt antichs las ayguas del torrent quant corrian á aquella profunditat; lo qual confirmaria la tradició general en la encontrada, de

que en época molt llunyana existia allí la ciutat de Tenas, que formavan los actuals pobles de Bigas y Riells, y que en unas grans avingudas del torrent de Sant Miquel del Fay, *la riera de Tenas se sorti de mare, é inundá la ciutat y tots los camps del entorn*. Digué ademés, que després d'aixó, se trobaren á unas 50 passas duas ánforas que foren trencadas pels treballadors, y que un mes abans s'havia també trobat una sort de test plé de moneda antiga, que 's repartiren entre varis, fient santia molts al riu. Haventli ensenyat lo Sr. Barallat una moneda celtíbera y una altra romana exclamá: — ¡Oh! eran mes bonicas que aquestas! Si aixó son xavos! aquellas tal volta eran mes petites, empero eran mes lluentas é hi havia uns signes molt preciosos.

Tal es en resumen la entrevista ab dit capatás y las novas que respecte á tals troballas podém donar á la Associació. ¡Llástima gran que per los directors de las obras públicas no 's previnga lo convenient á evitar la destrucció de tants objectes arqueològichs com cada dia 's van desenterrant! En un pais mes ilustrat que 'l nostre, aquestas faltas tindrian una pena en lo códich. Aquí deixém malgastar impunement lo tresor de nostras antigüetats.

Per de prompte 'ls companys d'excursió feren entendre á dit capatás la importancia que tenian en general las troballas d'aquella classe, havent promés posarhi esment é indicant que d'aquí en avant, si alguna cosa trobés, la posaria en mans de nostre delegat á Caldas.

En la excursió per las aforas de la vila, se feu la troballa d'un fragment de lápida romana existent en un munt de pedras de prop del rieral. Lo tros de pedra adquirít,

que 'ls socis podran contemplar en lo Museu arqueològich de la ASSOCIACIÓ, diu:

P · LICIN
LETVS ·
NIA · C ·

La part restant de la inscripció, segons pot veures en las *guias* de Caldas escritas per Cornet y Mas, y Cuspina, es la següent:

IVS · PHI
ET · LICI
RASSI · LIB
PEREGRINA · ISIDI
V · S · L · M · LOCO · AC · P · A · R · PVB · d

Publi Licini Fileto y Licinia Peregrina Lliberta de Craso á (la deesa) Isis cumpliren gustosos lo vot promés, sumministránsels lloch y diner del fondo públich.

Además los travalls realisats durant la excursió han sigut los següents: calch de la lápida empotrada en la paret de la iglesia de Sant Miquel del Fay per los Srs. D. Andreu y D. Jaume Balaguer; calch de la lápida que 's troba en la pica d'aigua del manyá de Caldas, Eussebi Damians y que fou ossera de casa Porcell, existent sis sigles enrera en la capella de Sant Cristófol, per los Srs. Farnés y Solá; copia d'una inscripció romana, per lo Sr. Farnés; descripció de monedas antigas que 's troban en casa 'l notari Forns, per lo Sr. Barallat. Dibuixos: entrada de Sant Miquel del Fay, capella arruinada del castell de Montbuy, y

fatxada, part de Ponent, de la casa dels Duchs de Hjar, per lo Sr. Solá.

S' han adquirit també una copia impresa de la organisa-
ció dels *Tercis Cataláns* donada per la Junta del partit de
Granollers á 22 de Mars de 1795, oferta del Sr. Solá; una
moneda celtíbera y duas de romanas del Sr. Argemí, y va-
ris exemplars d' estalactitas de la montanya de Sant Mi-
quel del Fay.

Barcelona 29 Maig de 1879.

A. AULÉSTIA Y PIJOAN. A. BALAGUER Y MERINO.
